

УДК 001.8:330.15:006

*СТРОЧЕНКО Н.І., доцент, к.е.н.
ПАХАРЕНКО О.В., ст. викладач, к.е.н.
СУДУК О.Ю., ст. викладач, к.с.-г.н.*

Національний університет водного господарства та
природокористування

ЯКІСТЬ, СТАНДАРТИЗАЦІЯ, СЕРТИФІКАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ

В статті розглянуто методологічні засади розвитку стандартизації та сертифікації, які полягають у системному врахуванні потреб світової глобалізації, соціо-еколого-економічних вимог різних галузей економік та бізнесу. Запропоновано розвиток діяльності в галузі стандартизації і сертифікації проводити із застосуванням міжнародних правил і норм.

The article considers the methodological principles of standardization and certification, which are in the system to the needs of the world of globalization, socio-ecological and economic requirements of various industries and businesses. Proposed development activities in the field of standardization and certification of conduct of the International rules and regulations.

З розвитком зовнішньоекономічних відносин, науки і техніки розширилася сфера дії підтвердження відповідності і тепер вона поширюється, крім продукції, на системи менеджменту якості, системи екологічного менеджменту, об'єкти навколишнього природного середовища (НПС) та персонал. Для продукції відповідність встановленим вимогам може бути засвідчена декларацією про відповідність і сертифікацією (екологічною сертифікацією), а для систем менеджменту - лише сертифікацією.

Якщо впровадження сертифікації спочатку було зумовлене головним чином інтересами споживача (вимоги безпеки, захисту НПС тощо), то зі зростанням ролі Світової Організації Торгівлі, Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), ролі торгівлі у прибутковості бізнесу в першу чергу продуктів харчування, сертифікація все частіше ставала однією із основних

умов експортно-імпорتنих контрактів, поширюючись на найважливіші показники якості такі як екологічність, життєвий цикл, надійність та інші. Тому виробники продукції проявляли все більшу увагу до сертифікації, як фактора гарантованого отримання прибутку через підтвердження незалежним органом рекламаних показників якості.

Нині відчувається нестача стандартів, які б охоплювали сектор обслуговування, а особливо - проблеми між секторної взаємодії. Проте головна риса забезпечення якості - постійний пошук шляхів її підвищення вимагає все нових і нових підходів. За оцінками аналітиків та прогнозистів у галузі якості подальший розвиток буде відбуватись через функціонування організацій, які не тільки виробляють якісну продукцію, а і надають, так би мовити, у комплексі послуги, високої якості, так звані *Primarily Serving Organization*, які працюють під гаслом: „від виробництва продукції високої якості, до високої якості обслуговування та розподілу своєї продукції”.

Саме такий підхід дозволить підприємствам вирішити проблему виживання в умовах загострення світової конкуренції, підвищити свою конкурентоспроможність і вийти на нові ринки збуту своєї продукції, що надзвичайно важливо в умовах глобалізації світової економіки. Показово, що і на 41 – му Конгресі Європейської організації з якості (EQO), самооцінка підприємств визнана ключовим елементом TQM.

Методологічним питанням якості, стандартизації та сертифікації приділено не достатню увагу у вітчизняних та зарубіжних публікаціях. Окремі питання розглянуті у працях Е. Лібанової, С. Пирожкова, Д. Богині, П. Тархова, Т. Галушкіної, В. Новікова, В. Шаповала, Л. Чурсиної та інших вчених [1- 4]. Проте ступінь розробленості теоретико-методологічної бази наукових досліджень з цього напрямку залишається явно недостатнім. Подальшого вивчення потребують: теорія і методологія якості життєзабезпечення, сутність розвитку стандартизації і сертифікації у ринкових умовах для різних галузей економіки, економіка та інновації оцінки відповідності в економіці природокористування, якість продовольства та стан НПС тощо.

Систематизацію наукових розробок щодо якості продукції, стандартизації і сертифікації продукції, послуг та в цілому НПС в аспекті економіки встановлено, що вони впливають на усвідомлену цінність життєзабезпечення, підвищуючи рівень його відповідних положень і посилюючи попит на нього. Тому в майбутньому споживач буде віддавати перевагу бездоганному постачанню перед непридатним (відповідність умовам використання). Звідси якість підвищує значення валової цінності, впливаючи з одного боку, на визначення цін продукції, послуг. З іншого боку, удосконалення якості викликає тенденцію до зниження витрат, пов'язаних з ремонтом, використанням ресурсів, що надає виробникові більший рівень свободи для визначення ціни.

Якість, як концепція, що здійснює взаємозв'язок між очікуванням і результатами, завжди була частиною економічної діяльності. Системне управління перевело поняття якості з виробничої практики в наукову методологію, що використовує: економічну теорію, природні і суспільно-наукові підходи, статистику, можливості постійного поліпшення. Якість поєднує в собі точні підходи, цінові і вартісні поняття, задоволення потреб суспільства в процесі конкуренції і глобалізації.

Постійне поліпшення якості в тому числі НПС є імперативом з огляду на глобалізацію світової економіки, цін на природні ресурси, рівень доходів населення у різних країнах. Якість є економічним явищем та виявляє себе при наявності вільного ринку, де покупці можуть вибирати між різними альтернативами, що є рушійною силою просування якості в суспільстві. Міжнародна практика сертифікації направлена на усунення технічних перешкод, які виникають при сертифікації продукції, і забезпечення її виходу на міжнародний ринок. В основі координуючої міжнародної роботи у сфері сертифікації є Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ). Вона має спеціальні рекомендації для її учасників (більше 100 країн) у сфері стандартизації та сертифікації.

Ще однією особливістю методології розвитку якості як фактора що стимулює розвиток стандартизації і сертифікації є робота ISO, Міжнародної Електротехнічної Комісії (IEC), Європейського комітету зі стандартизації (CEN) та їх технічних комітетів. Наприклад, в рамках ISO створені Технічні комітети ISO/TK 146, Якість повітря; ISO/TK 147, Якість води; ISO/TK 190, Якість ґрунтів, які стандартизували велику кількість методів визначення і вимірювання забруднюючих речовин в об'єктах НПС. Провідне місце в галузі організаційно-методичного забезпечення сертифікації належить ISO/TK 176, в межах якого цими питаннями займається Комітет з оцінки відповідності – CASCO. Узагальнивши досвід багатьох країн ISO/TK 176 підготував відомі стандарти ISO серії 9000, опубліковані в 1987 році.

Міжнародні, в тому числі європейські програми, стандарти ISO, IEC, CEN є ключовими положеннями нормативних засад системного екологічного менеджменту та узгоджуються з принципами еколого-рівноваженого розвитку. Для інноваційної діяльності та технологій, глобальної торгівлі, конкурентоспроможності, безпеки НПС міжнародні стандарти і діяльність ISO зокрема є сприятливим фактором. Подвійний рівень консенсусу, який забезпечує ISO - серед націй і зацікавлених сторін – це основний елемент значимості та доданої вартості. Велика кількість національних органів, що беруть участь в роботі ISO (в тому числі Україна) дає можливість організувати відкритий і прозорий процес стандартизації та сертифікації, забезпечувати погодження і участь у стандартизації схем, правил, вимог щодо сертифікації а натепер і

екологічної. Комплекти міжнародних стандартів на основі системного підходу забезпечують послідовність, поширюють належну практику і полегшують прийняття результатів досліджень сертифікації у різних країнах, наприклад, (рис. 1).

Активна конкуренція на внутрішніх ринках також сприяє розумінню того, що стандартизація і сертифікація є умовою успішної торгівлі, й обов'язковою умовою високих стандартів охорони здоров'я і НПС.

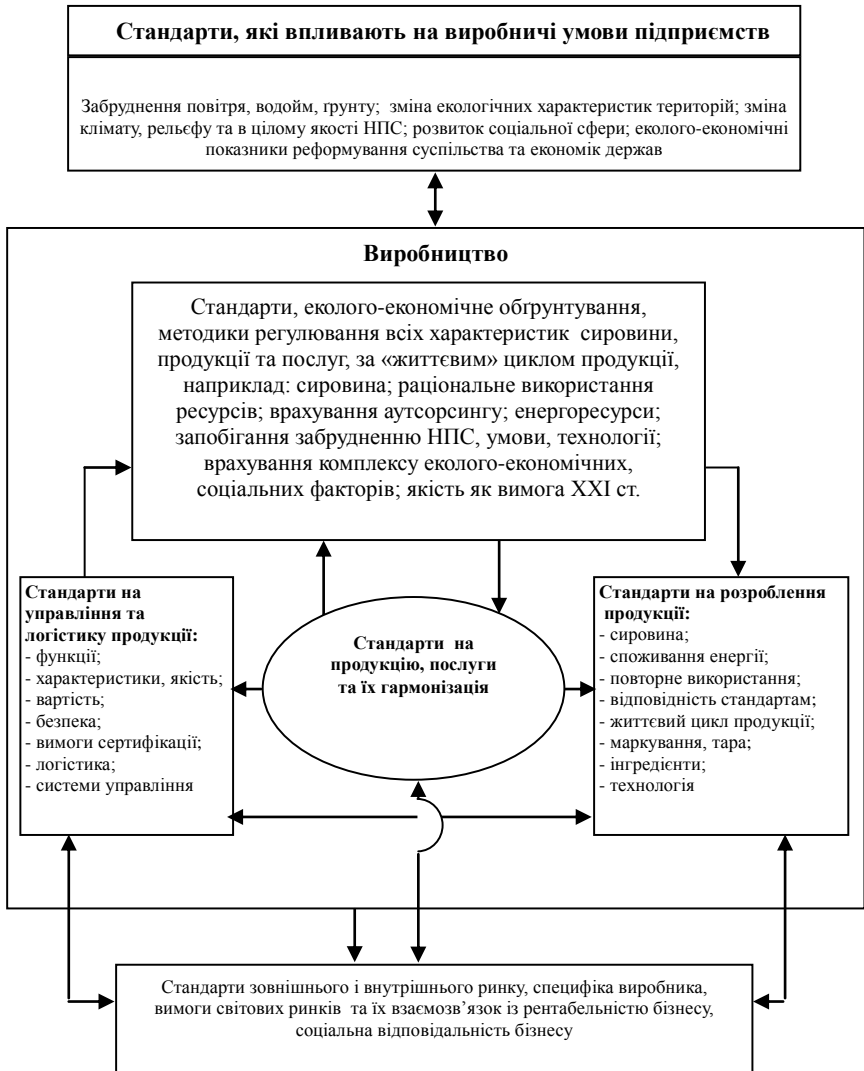

Рис. 1. Системний підхід у використанні стандартів із сертифікації на мікрорівні

Активна конкуренція на внутрішніх ринках також сприяє розумінню того, що стандартизація і сертифікація є умовою успішної торгівлі, й обов'язковою умовою високих стандартів охорони здоров'я і НПС.

Така ситуація активно стимулює розробку і дотримання вимог стандартів. Стандартизація і сертифікація є сучасним засобом світового регулювання у галузі якості продукції, послуг, НПС тощо. Натепер, змінюється й еколого-економічна модель у світі, оскільки послуги виходять на рівень міжнародної конкуренції, різні технології зливаються, традиційні границі між секторами економіки зникають і ускладнюються а клієнти шукають постачальників і субпідрядників на глобальному рівні.

На сучасному етапі розвитку країн закони, нормативні документи які відносяться до охорони НПС повинні розроблятися на єдиній науковій і методологічній базі. Розробка і впровадження масштабних проектів у галузі охорони НПС неможлива без застосування міжнародних стандартів. Захист НПС сьогодні розглядають як один із пріоритетних напрямків стандартизації і сертифікації (розробка міжнародних стандартів практично у всіх сферах бізнесу ведеться з врахуванням вимог сертифікації, екології, якості, попередження забруднень та ризиків виникнення аварійних ситуацій тощо). Такі тенденції розповсюдились і на екологічну сертифікацію переважно харчової продукції, послуг, побутової техніки а тепер нашу думку і до об'єктів НПС, територій та в цілому сфери природокористування (сьогодні екологічна сертифікація проводиться до лісових масивів, продуктів харчування, сільськогосподарських земель).

Перспективним як у масштабах світу так і з прикладної точки зору (економіка, екологія, соціальна та інші сфери життєдіяльності суспільства (країн)) є співробітництво ООН, Європейської Економічної Комісії та міжнародних, у тому числі національних систем метрології, стандартизації і сертифікації. Звідси узгодження, розробка стандартів і технічних регламентів у сфері якості, стандартизації і сертифікації має проводитись на принципах:

- обліку міжнародного співробітництва в галузях розвитку економіки, науки, техніки й охорони НПС;
- забезпечення оптимального з технічної й економічної точок зору рівня взаємозамінності і технічної сумісності продукції;
- регламентації вимог, що мають відносини до збереження, упакування маркірування (у тому числі екологічного), перевезення і збереження продукції;
- сприяння більш ощадливому використанню сировини й енергоносіїв та ін.

Під час розробки національних стандартів необхідно використовувати міжнародні стандарти з огляду при цьому на національні особливості і технічні регламенти інших країн (що свідчить про процеси глобалізації у

світовому масштабі).

Для урядів країн, бізнесу, громади необхідно використовувати незаперечну істину - якщо розвиток метрології, стандартизації, сертифікації гармонізовані в рамках міжнародної системи, тоді вони утворять універсальну базу головних елементів для ліквідації технічних бар'єрів і розвитку міжнародної торгівлі, а також посиленню позицій національних виробників, здоров'ю населення, вирішенню соціо-еколого-економічних задач країн та як наслідок й забезпеченню якості. Тільки стандарти, засновані на міжнародному консенсусі, можуть забезпечити прийняття результатів сертифікації на міжнародному рівні. Стан, до якого ISO прагне у своїй роботі названий „Мрія 1/1/1”, або „Один стандарт, одна перевірка й одна процедура перевірки відповідності – визначається і приймаються скрізь”.

Натепер змінюється й екологічна модель світу, оскільки послуги виходять на рівень міжнародної конкуренції, різні технології зливаються, традиційні границі між секторами ускладнюються. Така тенденція стимулює потребу в наробітку нормативних документів, прийнятих на міжнародному рівні, що можуть використовуватися для визначення конкретних специфікацій і вимог до продукції і послуг, систем керування якістю, систем екологічного керування.

Завдання процесу стандартизації в галузі сертифікації полягає в наробітку нормативних документів на основі діалогу, оцінки і прогресу, що відповідають вимогам ринку і всіх соціально-економічних факторів. Сертифікація поряд із стандартизацією є колективний і сучасний засіб, що встановлює порядок і довіру до продукції і послуг, сприяє конкурентноздатності організацій і одночасно робить внесок у підвищення якості життя і стабільності розвитку.

В економічному контексті стандарти із сертифікації роблять внесок до розвитку вільного ринку та здатності бізнесу залишатись інноваційним. Спільні стандарти дозволяють вільну торгівлю товарами та послугами, виключаючи додаткові витрати на перевірку на відповідність до вимог національних стандартів. Цей підхід підтримується Європейським спільним ринком, де використовуються єдині, гармонізовані стандарти щодо сертифікації. На Європейському спільному ринку, який охоплює 450 мільйонів споживачів і складає чверть вітчизняного продукту та 20% світової торгівлі, використання стандартів у всіх сферах економіки створює можливості для нових інновацій.

Розвиток діяльності в галузі розроблення і застосування міжнародних правил і норм сертифікації наступний, наприклад:

- розроблення узгоджених підходів до застосування принципу: „Забезпечення якості продукції (послуг) і певного рівня безпеки повинно бути досягнуте не тільки шляхом контролю та сертифікації незалежними

органами, але й шляхом підвищення рівня компетентності постачальників (виробників), надання ними обов'язкових гарантій, відповідальність за які має чітку правову основу". У межах Європейського Союзу цей принцип відповідає його законодавчим вимогам щодо прав на вільний рух товарів у всіх країнах-членах та включення сертифікації в кожній країні в європейську економічну інфраструктуру;

- введення вимог щодо проведення обов'язкових випробувань та сертифікації, як прерогативи органів державної влади, для забезпечення високого рівня захисту громадських інтересів (життя та здоров'я людей, безпеки майна, інтересів споживачів, охорони НПС);

- зростання ролі якості продукції, стандартизації стану НПС, сертифікації у формуванні державної політики в галузі зовнішньої економічної діяльності щодо торгівлі товарами та послугами;

- створення єдиного ринку послуг у галузі сертифікації;

- зближення національної політики різних країн у галузі стандартизації і сертифікації на базі уніфікованих і гармонізованих вимог міжнародних стандартів EN серії 45000;

- розроблення системи заходів, які посилюють довіру споживачів як до гарантій виробників, так і до об'єктивності та компетентності органів з сертифікації (в тому числі, до заходів, що забезпечують якість продукції і послуг та доступ споживачів до інформації про результати випробувань та сертифікації, включаючи маркування сертифікованої продукції) тощо.

Отже, розвиток сертифікації продукції, послуг, систем менеджменту якості, систем екологічного менеджменту та інших враховує економічні, екологічні та соціальні аспекти на всіх стадіях розвитку стандартів щодо систем сертифікації.

Бібліографія

1. **Глобальный новый зеленый курс.** Доклад ЮНЕП. Март 2009. Доступно на сайті - www.unep.org/greeneconomy.

2. **Концепція державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг),** затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. № 447-р. Офіційний вісник України. № 34, 2002. – С. 238-243.

3. **Розпорядження кабінету Міністрів України від 19 червня 2013 р. № 492-р.** Київ. – «Про затвердження плану заходів щодо розроблення, впровадження і функціонування систем управління якістю, екологічного управління та інших систем управління». Доступно на сайті: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/492-2013-%D1%80.

4. Скрипчук П.М. **Організаційно-економічні засади екологічної сертифікації в системі управління природокористуванням** : [монографія] / П.М. Скрипчук. – Рівне : НУВГП, 2012. – 336 с.